กรรมและการให้ผลของกรรมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

Karma and its Consequences According to Theravada Buddhist Philosophy

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ, พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต, กฤตสุชิน พลเสน

Phramha Boonpasid Nathapunyo, Phrakruwinaitorn Charoen Dantacitto, Kitsuchin Ponsen

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author's Email: boonpasid2537@gmail.com

บทคัดย่อ

หลักกรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลทั้งดีและไม่ดี ที่เกิดจากการกระทำทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวเจตนาในการกระทำ จึงจัดว่าเป็นกรรม เป็นผลมาจากการกระทำ จะดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับเจตนาหรือความจงใจ บุคคลจะเป็นเช่นไร อยู่ที่การกระทำของบุคคลนั้นๆ มิใช่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือพระเจ้าองค์ใด อำนาจของกรรมเท่านั้นที่มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ต่อชีวิตของสัตว์โลก เพราะสัตว์โลกทั้งหลายนั้น มีกรรมเป็นของตนเอง เป็นเจ้าของกรรมที่เราทำ ผู้ที่ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี หมายถึง สมบัติ 4 ประการ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมผู้กระทำกรรมดีนั้น ให้มีผลต่อความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม ตรงข้ามกับผู้ที่ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว หมายถึง วิบัติ 4 ที่เกิดจากการขาดความคิดที่ถูกต้อง ทำให้เกิดการกระทำที่ผิดไปด้วย ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดผลเสียต่อตนเองและส่วนรวม และได้รับผลกรรมทั้งชาตินี้และชาติหน้า ผู้ที่กระทำทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีนั้น ย่อมได้รับผลกรรมอย่างแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว จะปัดกรรมชั่วที่ตัวเราเองทำให้พ้นตัวออกไปไม่ได้ หรือจะปัดผลของกรรมดีให้เข้ามาหาตัวเองก็ทำไม่ได้ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อกรรมหรือการกระทำของตนเอง เพราะกรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและดีต่างกัน ขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคลนั้นๆ นอกจากนี้ การให้ผลของกรรมมีลักษณะสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง ยากที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปจะสามารถเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้องได้ มีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่สามารถรู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างสมบูรณ์ได้ ซึ่งเป็นวิสัยของพระองค์ ไม่ใช่วิสัยของสามัญชนทั่วไปที่จะรู้ได้

คำสำคัญ: 1. กรรม, 2. การให้ผลของกรรม, 3. พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

Karma or action is something that produces both good and bad results. arising from physical, verbal, and mental actions, which karma in Theravada Buddhist philosophy intent on action therefore considered as karma As a result of an action, it can be good or bad depending on intent or intention. What will the person be like? It depends on the actions of that person. not a holy power or any god Only the power of karma has such a great power on the life of the animal world. because all the beasts of the world have their karma own the karma we one who does good deeds would receive good results, meaning the four properties that promote those who do good deeds to affect the prosperity of life which is for their benefit and for the common good Opposite of those who do bad deeds would suffer bad consequences, meaning the 4 woes caused by lack of right thinking cause wrong actions as well which causes negative effects on oneself and the public and receive the results of this life and the next life Those who do both good and bad karma Will surely receive karma, sooner or later, we will not be able to brush off the bad karma that we can't escape. Or to brush off the results of good karma to come to oneself, it cannot be done. must be responsible for their karma or actions because karma distinguishes different beings from bad and good It depends on the actions of that person. In addition, the effects of karma are extremely complex and delicate. It is difficult for ordinary people to understand completely and accurately. Only the Buddha was able to fully enlighten him in the matter of karma and the fruiting of karma. which is His vision It's not the nature of ordinary people to know.

Keywords: 1. Karma, 2. Fruiting of karma 3. Theravada Buddhist Philosophy.

1. บทนำ

หลักกรรม เป็นหลักการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ หรือเป็นกฎแห่งธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาที่จะบ่งบอกได้ว่า การกระทำใด เป็นการกระทำที่ดี หรือการกระทำที่ไม่ดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสิน เมื่อบุคคลได้ทำกรรมใดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และใจ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเหตุและผลตามมาเสมอ ผลจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับเหตุ หรือการกระทำนั่นเอง เหตุและผลเป็นความสัมพันธ์ต่อกันและกัน ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติ อำนาจกรรมนั้นย่อมบันดาลให้ชีวิตเป็นไปต่างๆ คุณภาพของชีวิตมนุษย์ จะดีหรือเลว จะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับการกระทำ

ของตนเองทั้งสิ้น มิใช่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้าองค์ใด อำนาจของกรรมเท่านั้นที่มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ต่อชีวิตสัตว์โลกอย่างแท้จริง ฉะนั้น กฎแห่งกรรมตามพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการค้นคว้าทางวิชาการ เพราะสามารถทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องกฎแห่งกรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการศึกษาในประเด็นอำนาจหรืออิทธิพลของกรรม ที่กล่าวสอนความจริงของชีวิตว่า ทุกชีวิตจะต้องมีชีวิตอยู่ภายใต้อำนาจของกรรม ซึ่งกรรมเท่านั้นที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ในการกำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ทั้งหลาย และมนุษย์เองผู้เป็นเจ้าของกรรมนั้นก็เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตตนเอง หาใช่อำนาจอื่นใดไม่ ที่มีอำนาจเหนือชะตาชีวิตมนุษย์ มีเพียงกฎแห่งกรรมเท่านั้นที่มีอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตด้วย

2. ความหมายของกรรม

หลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมาก โดยท่านผู้มีความรู้ ได้แสดงหลักคำสอนออกไปในแง่มุมต่างๆ อย่างกว้างขวาง นอกจากความหมายของกรรมโดยตรงแล้วยังมีความหมายในแง่อื่นๆ ด้วย จึงได้รวบรวมเรียบเรียงความหมายของกรรมในแง่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันไว้เพื่อประโยชน์การค้นคว้าทางวิชาการ และการทำความเข้าใจในความหมายของกรรมตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทไว้ว่า คำว่า “กรรม” ตามพระพุทธพจน์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีหลักการตามพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ และยังคงยึดถือไว้เป็นหลักการที่สำคัญ ในการศึกษาความหมายของกรรมของพระพุทธศาสนา โดยมีเนื้อความไว้หลายประการด้วยกัน ขอยกเพียงความหมายที่สำคัญ มี 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ 1) พระพุทธพจน์กล่าวถึงกรรมในแง่ประกอบด้วยเจตนาไว้ว่า “เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา” (องฺ.ติก. 20/445/131) ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนานั่นเองเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ (องฺ.ฉกฺก. 22/334/463.) หมายความว่าการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจ หรือจงใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำดีหรือการกระทำชั่วก็ตาม การกระทำที่เรียกว่ากรรมดี การกระทำชั่วเรียกว่ากรรมชั่ว ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาเป็นกรรม” ซึ่งเป็นความหมายที่แท้จริงของกรรมที่มองละเอียดเข้าไปถึงจิตใจ กรรมนั้นก็คือตัวเจตนานั่นเอง 2) กรรมตามพระพุทธพจน์ ในแง่ที่มุ่งในปัจจุบัน “บุคคลเป็นชาวนาก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นปุโรหิตก็เพราะกรรม ฯลฯ” (องฺ.ฉกฺก 22/334/771) จะเห็นว่า การกระทำที่เป็นอาชีพการงานทั้งหลาย เป็นขั้นของการกระทำประจำตัว ที่มองเห็นเด่นชัดได้ง่ายที่สุด ที่มุ่งเอาสิ่งที่มองเห็นในปัจจุบันเป็นหลักก่อน เพราะการกระทำนั้นเป็นคำกลางๆ ไม่ได้พูดว่าเมื่อไร ต้องมองปัจจุบันไว้เป็นจุดเริ่มก่อน แต่ถ้าพูดจำกัดลงไปว่าการกระทำ เมื่อไร ก็ให้เข้าใจได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นๆ ก็เป็นกรรมทั้งนั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550, 40-45.) 3) กรรม ตามคาวมหมายภาษาสันสกฤต ซึ่งมาจากศัพท์เดิมว่า กรฺมะ แต่คนไทยออกเสียง กรฺมะไม่ชัด ออกเสียง ร กล้ำไม่ชัด จึงออกเสียงเป็น กรรม ถ้าบาลีใช้คำว่า กัมมะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, 15.) แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลางๆ ซึ่งกรรมตามความหมายทาง

ภาษาแล้วถือว่าเป็นคำกลางๆ ไม่จัดว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว จนกว่าจะเพิ่มคำว่า ดีหรือชั่ว ใส่เข้าไว้ด้วยกัน จึงจะบ่งบอกได้ว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วได้ และที่สำคัญการจะบ่งบอกได้ว่าเป็นกรรมนั้นดีหรือชั่วได้ก็ต่อเมื่อมีเจตนามาเป็นองค์ประกอบในการกระทำเป็นสำคัญ เพราะกรรมตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท การกระทำไม่จำเป็นจะต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลทางศีลธรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เจตนาในการกระทำนั่นเองจัดเป็นกรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว ย่อมกระทำกรรมทางกาย ทางวาจา (หรือ) ทางใจ” (องฺ.ปญฺจก. 14/334/422.) พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การกระทำที่จัดเป็นกรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจ การกระทำใดเกิดขึ้นหรือกระทำลงไปโดยปราศจากเจตนา ไม่จัดเป็นกรรม อย่างไรก็ตามเรื่องกรรม ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ ควรให้ความสำคัญและทำความเข้าใจในเรื่องความเชื่อหรือศรัทธา มีหลักอยู่ 4 ประการ คือ 1) กัมมสัทธา เชื่อว่ากรรมมีจริง 2) วิปากสัทธา เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนจริง 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (อภิ.วิ. 35/822/443.) หลักทั้ง 4 ประการนี้ ถือเป็นสิ่งที่เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่ชาวพุทธที่ดีควรเชื่อ เพราะถ้าใครไม่เชื่อในศรัทธาทั้ง 4 ประการนี้แล้ว เท่ากับไม่เชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาทั้งหมดเลย ซึ่งจะทำให้สูญเสียประโยชน์อันมีค่าที่จะเกิดมีขึ้นแก่ชีวิตตนนั้นไป เมื่อเห็นคุณค่าเกี่ยวกับกรรมแล้ว ควรทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอีกมาก

3. กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักกรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องสำคัญมากๆ เป็นสภาวธรรมที่เกี่ยวเนื่องเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสภาวธรรมที่เหนืออำนาจธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงรู้แทงตลอดของสรรพสิ่งได้ ฉะนั้น บุคคลธรรมดาจึงรู้ได้เพียงเบื้องต้นของกรรมเท่านั้น ซึ่งท่านผู้รู้ได้แบ่งประเด็นของกรรมไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าเรื่องกรรมได้ดีมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้อาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1) กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ ตามทรรศนะของพุทธปรัชญาแล้ว หมายถึง กฎแห่งเหตุและผล ในฐานะเป็นกฎแห่งเหตุและผล กฎแห่งกรรมก็คือกฎธรรมชาติ ด้วยเหตุที่พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาประเภทอเทวนิยมที่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเป็นเจ้า ในฐานะผู้สร้างโลกและสากลจักรวาล พุทธปรัชญาจึงถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นไปในสากลจักรวาลเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีพระเป็นเจ้าสูงสุดองค์ใดเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะผู้สร้าง สิ่งใดสิ่งหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นก็มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเปลี่ยนแปรก็มีเหตุปัจจัยทำให้เปลี่ยนแปร เมื่อแตกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้แตกดับ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เปลี่ยนแปร และแตกดับไปโดยปราศจากเหตุปัจจัย กฎแห่งเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ก็คือกฎแห่งเหตุและผล เพราะฉะนั้น กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งเหตุและผลก็คือกฎธรรมชาติ ซึ่งทุกสิ่งที่เกิดขึ้น

เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ดังทฤษฎีปัจจยาการของพุทธปรัชญาที่แสดงถึงกฎดังกล่าวนี้ ดังมีข้อความปรากฏไว้ว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี, เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ (อง.เอกาทสก. 24/92/182.) จากข้อความเบื้องต้นของทฤษฎีปัจจยาการของพุทธปรัชญาที่รู้จักกันของหลัก ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธเจ้าทรงแสดงความเป็นเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปแบบลูกโซ่ว่า อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส กฎนี้ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ล้วนแล้วอยู่ในกฎนี้ทั้งสิ้น 2) กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม กฎแห่งกรรมข้อนี้ มีความหมายเหมือนกันกับประเด็นแรก แต่ใช้ในความหมายที่แคบกว่ากฎแห่งกรรมประเด็นแรก ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต แต่กฎแห่งกรรมในประเด็นที่ 2 นี้ครอบคลุมเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่เป็นสัตว์โลกเท่านั้น ไม่หมายรวมไปถึงสิ่งมีชีวิตประเภทพืชด้วย ยิ่งกว่านั้นสิ่งมีชีวิตที่กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม ครอบคลุมไปถึงก็เฉพาะที่สามารถมีเจตจำนงเสรีได้เท่านั้น ส่วนสิ่งมีชีวิตที่ดำรงชีพอยู่ได้โดยอาศัยสัญชาตญาณล้วนๆ อยู่ในกฎแห่งกรรมประเด็นแรกเท่านั้น เพราะพฤติกรรมของสิ่งที่มีชีวิตที่ยังอยู่ในระดับที่ไม่อาจมีเจตจำนงเสรีได้นั้น เป็นพฤติกรรมที่ถูกกำหนดโดยสัญชาตญาณล้วนๆ พฤติกรรมประเภทนี้ไม่อาจกำหนดด้วยคุณค่าทางศีลธรรมได้ นั่นก็คือไม่อาจกำหนดว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือชั่ว ตามมาตรฐานทางศีลธรรมที่เข้าใจกันในสังคมของมนุษย์ ซึ่งกฎทางศีลธรรมในพุทธปรัชญา มีหลักการกว้างๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว” (ขุ.ชา. 19/294/85.) พระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นหลักเหตุและผลของกฎแห่งกรรมในฐานะกฎทางศีลธรรมว่า เหตุกับผลย่อมจะต้องสอดคล้องกันเสมอไป เหตุเป็นอย่างไรผลย่อมเป็นเช่นนั้น เหมือนการปลูกพืช ถ้าปลูกข้าว ผลที่ได้รับก็ต้องเป็นข้าว ปลูกมะม่วง ผลก็ต้องเป็นมะม่วง เป็นไปไม่ได้ที่จะปลูกมะม่วง แล้วผลที่ได้รับกลายเป็นส้ม ในทำนองเช่นเดียวกัน กรรมกับผลของกรรมย่อมจะต้องสอดคล้องกัน ถ้ากระทำกรรมดี ผลที่ได้รับก็จะต้องเป็นผลดี ถ้ากระทำกรรมชั่ว ผลที่ได้รับก็ต้องเป็นผลชั่ว ตามผลของการกระทำของบุคคลนั้นๆ กรรมดีและกรรมชั่ว เห็นได้จากในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นหลักในการศึกษาค้นคว้า และผลงานอันเป็นงานเขียนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว ตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจที่ห่างไกลจากคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเข้าใจยึดถือเอาการยอมรับของคนในสังคมเป็นหลัก แต่ถ้าหากการกระทำใดที่บุคคลในสังคมนั้นไม่ยอมรับ จะมองว่าการกระทำนั้นไม่ดี ซึ่งในคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นได้จำแนกแยกแยะเกี่ยวกับกรรมดีกรรมชั่วไว้ 3 ทาง ซึ่งไม่มีมนุษย์คนใดที่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากการกระทำทั้ง 3 ทางนี้ได้ ประกอบไปด้วย

1) กรรมทางกาย หรือกายกรรม เป็นการกระทำทางกายที่เป็นไปได้ทั้งทางดี ทางชั่ว โดยถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นหลักในการตัดสิน กรรมทางกายที่เป็นไปในทางดี, กุศล, สุจริต เป็นความประพฤติดีประพฤติชอบ เป็นความประพฤติถูกต้องดีงามด้วยกาย ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์, เว้นจากการลักทรัพย์, เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, ทั้ง 3 ข้อนี้ จัดว่าเป็นกุศลกรรมบถในฝ่ายกายกรรมหรือเรียกว่า กายสุจริต เป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องทางกาย ส่วนกรรมทางกายที่เป็นไปในทางชั่ว เรียกว่า อกุศล หรือทุจริต เป็นความประพฤติที่เลวร้าย เป็นความประพฤติชั่วไม่ดีด้วยกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์, การลักทรัพย์, การประพฤติผิดในกาม หากละเมิดแล้วถือว่าผิดศีลธรรมมีผลทำให้คนอื่นเดือดร้อน และทำให้จิตใจเศร้าหมอง จัดว่าเป็นกรรมที่เป็นอกุศล ยิ่งกว่านั้นก็จัดเป็นความผิดในทางกฎหมายบ้านเมืองต้องรับโทษตามกฎหมาย ดังพระพุทธพจน์ว่า บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง อิ่มเอิบ ดีใจ เสวยผลกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดี (ขุ.ธ. 25/68/48.) การทำความดีทางกายนั้น ตนเองมีความสุขหลังจากที่ทำไปแล้ว คนอื่นก็มีความสุขไปด้วย เช่น การให้สิ่งของแก่บุคคลอื่น ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้รับ ไม่ว่าจะให้ข้าว ให้ที่พักอาศัย แม้แต่การให้ธรรม เป็นการให้ที่ประเสริฐที่สุด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบเทวดาในกินททสูตรว่า บุคคลให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปชื่อว่าให้จักษุ และผู้ให้ที่พักอาศัยชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้ อมฤตธรรม (สำ.ส 15/42/58.)

2) กรรมทางวาจา หรือวจีกรรม เป็นการกระทำทางวาจาที่เป็นไปได้ทั้งทางดี และทางชั่ว โดยถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นหลักในการตัดสิน กรรมทางวาจาที่เป็นไปในทางชั่ว, อกุศล, ทุจริต เป็นความประพฤติที่เลวร้าย เป็นความประพฤติชั่วไม่ดีด้วยวาจา ได้แก่ การพูดเท็จ, พูดคำหยาบ, พูดส่อเสียด, พูดเพ้อเจ้อ ส่วนกรรมทางวาจาที่เป็นไปในทางดี เรียกว่า กุศล, สุจริต เป็นความประพฤติดีประพฤติชอบ เป็นความประพฤติถูกต้องดีงามด้วยวาจา เช่น เว้นจากการพูดเท็จ หมายถึง คำพูดที่ไม่ตรงกับความจริง หรือการโกหกนั้น มีเจตนาพูดโกหกให้ผู้ฟังเขาใจผิดจากความเป็นจริง โดยมีจุดมุ่งหมายให้เข้าใจตรงกันข้าม เช่น เรื่องจริงบอกว่าไม่จริง เรื่องไม่จริงบอกว่าจริง ไม่ว่าเพราะเหตุแห่งตนเอง เหตุเพราะผู้อื่น หรือเหตุเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้างใดๆ ควรงดเว้นจากการโกหกหรือพูดเท็จ บุคลลที่เว้นจากการกล่าวคำอันไม่จริง ย่อมเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือในสังคม เพราะการกล่าวแต่วาจาถ้อยคำที่เป็นจริง ดังเรื่องสตรีผู้รักษาคำสัตย์ ในอดีตกาล ปรากฏมีสตรีผู้หนึ่งในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้น ไม่เคยให้ทาน ไม่ทำการบูชา ไม่สดับธรรมใดๆ เลย จะมีแต่เพียงรักษาคำสัตย์ของตนเท่านั้น จนเมื่อถึงคราวตายจากโลกนี้ไปแล้ว ได้ไปบังเกิดในเทวโลก ครั้นเมื่อคราวที่พระมหาโมคคัลลานะจาริกไปยังเทวโลก ยืนอยู่ที่ประตูวิมานของเทพธิดา พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเทพธิดาผู้นั้นมีสมบัติมากมาย จึงสงสัยว่า นางทำกุศลอะไรเมื่อยามมีชีวิตจึงได้สมบัติมากมายเช่นนี้ แล้วถามเทพธิดาว่า สมบัติของท่านมากมาย ท่านได้เพราะทำกรรมอะไร เทพธิดาละอายด้วยกรรมอันเล็กน้อยของตน จึงตอบพระเถระว่า ท่านอย่าถามดิฉันเลย เมื่อพระเถระถามอยู่บ่อยๆ เทพธิดาจึงตอบว่า ท่านผู้เจริญ ทานดิฉันก็มิได้ถวาย การบูชาก็มิได้ทำ พระธรรมก็มิได้ฟัง รักษาเพียงคำสัตย์อย่างเดียว เจ้าข้า พระมหาโมคคัลลานะฟังแล้วเกิดข้อสงสัยจึงนำไปกราบเรียนถามพระพุทธเจ้าว่า บุคคลอาจได้ทิพย์สมบัติด้วยคุณแห่งการพูดแต่คำสัตย์ได้

จริงหรือ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เทพธิดาผู้นั้นได้ให้คำตอบแก่เธอแล้ว สัตว์ทั้งหลายแม้กล่าวแต่เพียงคำสัตย์ย่อมไปเทวโลกได้เหมือนกัน แม้ไม่ได้ทำบุญ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้สักการะบูชาใด ๆ มีเพียงการรักษาแค่คำสัตย์ของตนเท่านั้น ก็สามารถขึ้นสวรรค์เสวยสุขได้ (ขุ.ธ. 2/224/299.) จะเห็นได้ว่า สตรีผู้รักษาคำสัตว์นี้ ประพฤติปฏิบัติโดยถือคำสัตว์เพียงอย่างเดียวในชีวิต โดยคุณธรรมข้ออื่นๆ ก็ไม่ได้รักษา แต่เพียงว่าเขาปฏิบัติตนให้เป็นคนที่ไม่พูดโกหก ยึดถือคำสัตย์เป็นเครื่องดำเนินชีวิต ในกรณีสตรีผู้รักษาคำสัตว์นี้จัดได้ว่าทำกุศล กล่าวคือ เป็นการรักษาศีลทางวาจา ยึดถือการพูดคำจริงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เมื่อมีชีวิตก็มีความสุข เป็นที่เคารพนับถือเชื่อใจได้ของบุคคลอื่น เมื่อตายไปแล้วก็เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ บุคคลที่หวังสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า ควรเว้นจากการพูดเท็จ พูดแต่คำสัตย์จริงเท่านั้น

ส่วนวาจาที่เป็นเหตุสร้างความแตกแยกของหมู่คณะนั้น คือ การพูดส่อเสียด เป็นคำพูดที่ก่อให้แตกความสามัคคี วาจานั้นชื่อว่า ปิสุณา การพูดส่อเสียดนั้นมีเป้าหมายเพื่อทำลายให้คนในหมู่คณะหรือองค์กรนั้นแตกความสามัคคีกัน ฉะนั้น ควรเว้นจากการพูดส่อเสียด พูดแต่วาจาที่เป็นไปเพื่อสามัคคีปรองดอง สมานรอยร้าวของกลุ่มไม่ให้แตกแยกกัน ดังนั้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ความแตกสามัคคีอันเกิดจากการพูดส่อเสียดของภิกษุชาวโกสัมพี ในสมัยพุทธกาล ณ โฆษิตาราม ใกล้กับเมืองโกสัมพี มีภิกษุสองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มของพระธรรมกถึก ผู้ชำนาญในการเทศนา กับกลุ่มพระวินัยธร ผู้ที่เคร่งครัดในพระวินัย โดยมีลูกศิษย์ฝ่ายละ 500 รูป อยู่มาวันหนึ่งพระธรรมกถึก ไปทำกิจในห้องสุขา เมื่อตักน้ำล้างที่ถานแล้ว ก็เหลือน้ำไว้ในภาชนะ การเหลือน้ำไว้ในภาชนะหลังจากที่ตักไปล้างถานแล้ว ทางพระวินัยถือว่าผิด เพราะจะทำให้เป็นที่ฟักไข่ของยุงหรือสัตว์อื่นๆ ได้ เมื่อพระรูปอื่นไปใช้ถานภายหลัง ก็จะเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ได้ หลังจากที่พระธรรมกถึกออกจากห้องน้ำไป พระวินัยธรได้เข้าไปใช้ห้องน้ำนั้นบ้าง เมื่อเห็นน้ำแล้ว ก็ออกมาถามพระธรรมกถึกว่า เมื่อครู่ท่านเหลือน้ำไว้ในภาชนะหรือไม่? พระธรรมกถึก ยอมรับว่าใช่ พระวินัยธรถามต่อว่า แล้วที่ทำเช่นนั้น ท่านไม่รู้หรือว่าเป็นอาบัติ พระธรรกถึก ก็ตอบตามตรงว่าไม่ทราบ พร้อมทั้งบอกกับพระวินัยธรว่า ถ้าอย่างนั้น ผมจะขอปลงอาบัติ ฝ่ายพระวินัยธรยับยั้งว่า ไม่เป็นไรหรอก ในเมื่อท่านไม่ทราบว่าเป็นอาบัติ ท่านไม่ได้แกล้งทำ ไม่ต้องปลงอาบัติหรอก แต่เมื่อเวลาผ่านไป ฝ่ายพระวินัยธร ได้ไปบอกกล่าวลูกศิษย์ทั้งหมดของตนว่า พระธรรมกถึกเหลือน้ำไว้ในภาชนะหลังจากที่เข้าไปในห้องน้ำ ต้องอาบัติขนาดนั้นยังไม่รู้ตัวอีก ลูกศิษย์ของพระวินัยธร ได้นำเรื่องการไม่รู้อาบัตินั้นไปพูดในทางเสียหายแก่ลูกศิษย์ของพระธรรมกถึก ทำนองว่าพระอาจารย์ของท่านไม่รู้เลยว่าอะไรเป็นอาบัติ หรือไม่เป็นอาบัติ ฝ่ายลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกได้ฟังก็ไม่พอใจ นำความไปฟ้องกับพระอาจารย์ของตน เมื่อท่านได้ฟังเลยพูดว่า พระวินัยธรรูปนี้ พูดมุสาเสียแล้ว ก็เคยพูดกับเราแล้วว่าไม่เป็นอาบัติ ครั้นเราจะขอปลงอาบัติก็ห้าม ว่าไม่ต้อง แล้วทำไมตอนนี้มาพูดเช่นนี้ ทำให้เราเสียหาย ตั้งแต่นั้นมา พวกภิกษุในกรุงโกสัมพีมีความแตกแยก ทะเลาะวิวาทกัน แบ่งกันเป็นสองกลุ่มไม่พูดจากปราศรัยกัน ไม่ช่วยเหลือกัน ถึงกระทั่งไม่ลงอุโบสถร่วมกัน แม้พระพุทธเจ้าตรัสห้าม แล้วเรียกมาสอนก็ไม่เกิดผล เมื่อพระพุทธเจ้าเห็นทีว่าจะสอนไม่ได้แล้ว จึงเข้าไปจำพรรษาในป่าโดยมีช้างและลิงคอยอุปัฏฐาก ต่อมาชาวบ้านเห็นว่าเพราะพระภิกษุพวกนี้ พระพุทธเจ้าจึงไม่จำพรรษาด้วย พวกชาวบ้านต่างพากันไม่ใส่

บาตรพระชาวโกสัมพี พวกภิกษุได้รับความลำบากนานเข้า จึงขอโทษขอขมาปลงอาบัติซึ่งกันและกัน กลับมาปรองดองกัน พวกชาวบ้านบอกว่า หากจะยกโทษให้ต้องนิมนต์พระพุทธเจ้ากลับมาที่ ณ โฆษิตาราม ภิกษุพวกนั้นเกิดความละอายใจ แต่ต้องรอจนออกพรรษา เมื่อออกพรรษาทราบว่าพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าเมืองสาวัตถีจึงขอขมาพระพุทธเจ้า (ขุ.ธ. 1/53-64.) ดังเรื่องข้างต้นนั้น เป็นวาจาที่นำมาซึ่งปัญหาแก่ตนเองและส่วนร่วมทั้งนั้น บุคคลควรงดเว้นจากการพูดส่อเสียดกัน เพื่อระงับความขัดแย้งแตกสามัคคี ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดผลเสียมากมาย คำพูดส่อเสียดนั้นมีผลร้ายแรงต่อทุกองค์กร และยังเป็นหนึ่งในอนันตริยกรรม 5 ที่เป็นกรรมหนัก ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ด้วยการยังสงฆ์ให้แตกกัน ฉะนั้น การที่จะงดเว้นการพูดส่อเสียดได้นั้นต้องยึดหลักธรรมคือมีโยนิโสมนสิการ คิดโดยแยบคายโดยใช้หลักกาลามสูตร หรือเกสปุตตสูตรนั่นเอง เป็นเกณฑ์การตัดสินไม่ให้หลงเชื่ออะไรง่ายๆ และใช้หลักธรรมที่ให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี เช่น หลักสาราณียธรรม หรืออปริหานิยธรรม โดยมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ จะทำให้สังคมนั้นมีความสามัคคี และมีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันดียวกัน

3) กรรมทางใจ หรือมโนกรรม เป็นการกระทำทางใจที่เป็นไปได้ทั้งทางดี ทางชั่ว โดยถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นหลักในการตัดสิน พระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมมีความสำคัญที่สุด เพราะพฤติกรรมทางกายหรือทางวาจา เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดด้วยใจหรือความคิดที่เริ่มต้นขึ้นในใจก่อนคือเจตนาที่จะกระทำ ซึ่งโดยปกติคนทั่วไปมีความเข้าใจว่าการกระทำจะดีหรือชั่วมีเพียงทางกายหรือวาจาเท่านั้น แต่ความจริงแล้วมีกรรมทางใจด้วย และที่สำคัญโดยลำพังความคิดในทางใจอย่างเดียวก็จัดเป็นกรรมได้ กายและวาจาเป็นเพียงผู้รับบัญชาจากใจเท่านั้น มโนกรรมนับว่าเป็นความชั่วที่สุดก็ได้ เป็นความดีที่สุดก็ได้ ตามทรรศนะของพุทธปรัชญาที่กล่าวว่าเป็นความชั่วที่สุดก็ได้ เพราะส่งผลร้ายแรงที่สุดก็คือ มิจฉาทิฐิ ที่แปลว่า ความเห็นผิด หมายถึงความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่ากรรมดีกรรมชั่วหรือบุญบาปไม่มี ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่เข้าถึงความหลุดพ้นแล้วไม่มี ฯลฯ เมื่อมีมิจฉาทิฐิหรือความเห็นผิดย่อมเป็นเหตุให้เกิดการกระทำผิดทางกาย ทางวาจา เมื่อมีการกระทำผิด ผลที่เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนหรือความวิบัติก็ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้กระทำอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ส่วนที่กล่าวว่าเป็นความดีที่สุดก็ได้ เพราะมโนกรรมที่จัดว่าเป็นความดีสูงสุดก็คือ สัมมาทิฐิ ที่แปลว่า ความเห็นชอบ ในระดับธรรมดาสามัญ ความเห็นชอบ ได้แก่ ความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ได้แก่ เห็นว่าบุญบาปหรือกรรมดีกรรมชั่วมีผลของกรรมดีกรรมชั่วมีจริง ซึ่งเป็นผลหรือเป็นส่วนหนึ่งของปัญญา การทำความคิดให้ถูกต้อง เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมากสำหรับการปฏิบัติธรรม เพื่อให้บรรลุสู่จุดมุ่งหมาย ถ้าทำความคิดที่ผิดๆ เข้าใจผิดๆ ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความล้มเหลว หากต้องการให้เส้นทางชีวิตนั้นพบกับความสุขและความสำเร็จที่แท้จริง ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงประการแรกคือการมองโลกและชีวิตให้ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยมีสัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องต้นหรือเป็นพื้นฐาน ดังที่พระพุทธเจ้า ตรัสกับเหล่าภิกษุทั้งหลายว่า ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะส่องสว่างเหนือโลกหล้า ย่อมมีแสงเงินแสงทองจับขึ้นที่ขอบฟ้า เป็นนิมิตเบื้องต้นให้เห็นก่อน ฉันใด ก่อนที่กุศลธรรมทั้งหลายจะบังเกิดขึ้น ย่อมมีสัมมาทิฏฐิเป็นนิมิตเบื้องต้นให้เห็นก่อน ฉันนั้น

จะเห็นได้ว่า การประพฤติที่ประกอบไปด้วยหลักของความดีที่เกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทางกาย คือ การไม่เบียดเบียนกัน โดยประการอะไรก็ตามที่เป็นความรุนแรงถือว่าเป็นข้อละเว้นให้ทำแต่สิ่งที่ดีและมีประโยชน์ ทางวาจา เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน โดยการใช้วาจาที่เป็นประโยชน์ ส่วนทางใจ คือ มีจิตที่ใฝ่ดีมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพราะการประพฤติดี เป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งจรรโลงสาระประโยชน์ที่ไม่มีอาสวะ ไม่มีโทษ ไม่เดือดร้อน เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อการสั่งสมกิเลส เป็นธรรมที่มีสุขเป็นกำไร มีผลคือความสุข มีชีวิตที่สันติสุข สดชื่น สมหวังในปัจจุบัน และเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ผลแห่งความดีจะผลักดันให้บุคคลไปสุคติที่ดี การดำเนินชีวิตที่อยู่ในระดับกลางนี้ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดทางสายกลางขึ้นอันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นในที่สุด

4. กรรมและการให้ผลของกรรม

เมื่อกล่าวถึงเหตุของการกระทำหรือกรรม ทั้งทางกาย วาจา และใจ สิ่งที่ตามาด้วยคือผลของกรรม แต่การให้ผลของกรรมนั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนซับซ้อนอย่างยิ่ง ไม่อาจคิดเดาเอาเองได้ด้วยตัวเอง เพราะเหตุว่าเป็นเรื่องอจินไตยคือเกินความสามารถของคนธรรมดาทั่วไปจะคิดได้ถึง คือสามารถเข้าใจได้ด้วยการรู้ แต่อาจไม่สำเร็จด้วยการคิด ซึ่งการศึกษาเรื่องกรรมกับการให้ผลมีปัจจัยต่างๆมากมาย ซึ่งปัจจัยหนึ่งที่ปรากฏในคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แก่ สมบัติ 4 และ วิบัติ 4 (วศิน อินทสระ, 2547, 236.) ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในวิภังคปกรณ์แห่งพระอภิธรรมปิฎก (อภิ.วิ. 35/840/458.) โดยเนื้อความกล่าวถึง “กัมมสมาทาน” หมายถึง “กรรม” ที่บุคคลกระทำด้วยเจตนา คำว่า กัมมสมาทานอันเป็นบาป ก็คือ อกุศลกรรม และกัมมสมาทานอันเป็นบุญ ก็คือกุศลกรรม ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลภายนอก 8 อย่างที่มีผลต่อการให้ผลของกรรม แบ่งออกเป็นสมบัติ 4 และวิบัติ 4 โดยจะกล่าวสมบัติ 4 ก่อนในเบื้องต้น คือ คำว่า สมบัติ ได้แก่ ข้อดี คุณลักษณะที่ดี ความสมบูรณ์หรือความพรั่งพร้อมแห่งคุณลักษณะที่ดี เมื่อเกี่ยวเนื่องกับการให้ผลของกรรม สมบัติเป็นสิ่งอำนวยหรือสนับสนุนการให้ผลของกรรมดี แต่ขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่ว มี 4 อย่าง คือ 1) คติสมบัติ ได้แก่ ความถึงพร้อมด้วยคติ หรือสมบูรณ์ด้วยคติ ได้แก่การเกิดดีหรือเกิดในภพภูมิที่ดี เช่น เกิดในสวรรค์ที่เพียบพร้อมด้วยความสุขและความสะดวกสบาย การเกิดในคติที่ดีเช่นนี้ย่อมเอื้ออำนวยต่อการให้ผลของกรรมดี แต่ขัดขวางต่อการให้ผลของกรรมชั่ว ตลอดเวลาที่เกิด เป็นเทพอยู่ในสวรรค์ กรรมชั่วบางอย่างที่เคยทำไว้ในสมัยที่เป็นมนุษย์ย่อมไม่มีโอกาสให้ผล และถ้ามีกรรมชั่วที่เป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่จะต้องให้ผลในชาติที่ได้ทำ) ที่ทำไว้สมัยเป็นมนุษย์และยังไม่มีโอกาสให้ผล กรรมนั้น ก็จะหมดโอกาสให้ผลและกลายเป็นอโหสิกรรมไป ดังข้อความในวิภังคปกรณ์ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบาปบางอย่าง อันคติสมบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/458.) ในกรณีของคติสมบัตินี้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็หมายถึงการเกิดในสภาพแวดล้อมที่ดี มีตระกูลสูง มีฐานะมั่งคั่ง มีตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมสูง สภาวะอย่างนี้ย่อมเอื้ออำนวยต่อการให้ผลของกรรมดีที่เคยทำไว้ และขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่วบางอย่างที่เคยทำหรือได้กระทำลงไป ดังที่มักปรากฏให้เห็นเป็นครั้งคราวว่า บุคคลบางคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีอำนาจทางสังคมน้อย กระทำความผิดหรือความชั่วบางอย่างก็ได้รับผลของความผิดนั้น ตามกฎของกรรมและเกณฑ์ทาง

สังคมทันตาเห็น แต่บุคคลบางคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีตำแหน่งทางสังคมสูงและมีอำนาจมากกระทำความผิดหรือความชั่วอย่างเดียว กลับไม่ได้รับผลอย่างที่คนแรกได้รับ ทั้งนี้เป็นเพราะคนหลังเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคติสมบัติ ถ้ากรรมนั้นเป็นกรรมประเภทที่จะต้องให้ผลในชาติปัจจุบัน เรียกว่าทิฏฐธรรมเวทนียกรรม เขาก็อาจไม่ได้รับผลของกรรมนั้นเลยจนเขาตายจากโลกนี้ไปก็ได้ 2) อุปธิสมบัติ คำว่า อุปธิ มีความหมายหลายอย่าง ใช้หมายถึงกิเลสก็ได้ หมายถึงเบญจขันธ์คือร่างกายก็ได้ แต่ในที่นี้ใช้หมายถึงเบญจขันธ์คือร่างกาย อุปธิสมบัติก็คือมีร่างกายดี สมบูรณ์และสมประกอบ ไม่ทุพพลภาพ วิกลวิการ มีสุขภาพดี มีความสมบูรณ์ทางด้านมันสมองอันเป็นสาเหตุให้มีสติ ปัญญาดี อุปธิสมบัติเช่นกล่าวนี้ เมื่อมีอยู่ย่อมมีส่วนอำนวยและส่งเสริมการให้ผลของกรรมดี และในขณะเดียวกันก็ปิดกั้นขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่วบางอย่าง ดังข้อความในวิภังคปกรณ์ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบาปบางอย่าง อันอุปธิสมบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/458.) ในกรณีของผู้ถึงพร้อมด้วยอุปธิสมบัติ มีตัวอย่างที่อาจพบเห็นได้ในสังคมปัจจุบัน เช่น ผู้หญิงบางคนแม้จะเกิดในครอบครัวที่ยากจน ในถิ่นที่ห่างไกลความเจริญ แต่เนื่องจากเป็นผู้มีรูปร่างหน้าตาสวยงามมาก จึงได้รับการคัดเลือกส่งเข้าประกวดนางงามระดับประเทศและชนะเลิศการประกวด ทำให้ได้รับทั้งทรัพย์และเกียรติยศชื่อเสียง เป็นเหตุให้วิถีชีวิตทางสังคมเปลี่ยนไป ในที่สุดได้แต่งงานกับผู้ชายฐานะดี และมีตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมสูง จึงเปลี่ยนฐานะจากหญิงสาวชาวไร่ชาวนายากจนกลายเป็นชาวเมือง หรือชาวกรุงที่มีความเป็นอยู่ดีต่างจากเดิมเกือบสิ้นเชิง หรืออย่างที่ผู้ชายบางคนเป็นลูกชาวไร่ ชาวนาที่ยากจน แต่เป็นผู้มีอุปธิสมบัติ คือมีร่างกายดี มีคุณภาพของสมองดี จึงเป็นคนเรียนดี แม้พ่อแม่ไม่อาจส่งเสียให้เรียนในระดับสูงได้เพราะยากจน แต่เนื่องจากเป็นคนเรียนดี จึงได้รับทุนเรียนดีมาโดยตลอด ในที่สุดสามารถเรียนจบระดับมหาวิทยาลัย และสอบชิงทุนไปเรียนต่อต่างประเทศในระดับสูงได้ เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดแล้วกลับมารับราชการ และได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นตามลำดับจนในที่สุดได้เป็นผู้บริหารระดับอธิบดี ความสำเร็จของบุคคลในตัวอย่างทั้งสองดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอุปธิสมบัติซึ่งขัดขวางการให้ผลของกรรมไม่ดีที่ทำให้เกิดมาเป็นคนยากจน แต่เอื้ออำนวยต่อการผลของกรรมดีที่ทำให้พ้นจากความยากจนได้ในที่สุด 3) กาลสมบัติ ได้แก่ ความถึงพร้อมด้วยกาลหรือเวลา เช่น เกิดมาในเวลาหรือสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข สมัยที่สังคมยกย่องเชิดชูคุณธรรมสนับสนุนคนดี ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ย่อมส่งเสริมการให้ผลของกรรมดีและขัดขวาง การให้ผลของกรรมชั่วบางอย่าง ดังข้อความในวิภังคปกรณ์ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบาปบางอย่าง อันกาลสมบัติขัดขวางไว้จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/458.) ในภาวะของยุคสมัยเช่นนี้คนดีมีสติปัญญาย่อมมีโอกาสได้แสดงความรู้ความสามารถโดยไม่ติดขัด และย่อมได้รับการยกย่องจากสังคมตามควรแก่ความรู้ความสามารถของตน ในช่วงสั้น กาลสมบัติหมายถึงการกระทำความดีที่พอเหมาะพอดีกับกาลเวลาซึ่งทำให้ความดีนั้นปรากฏผลได้เร็วและโดยง่าย ตรงกันข้าม การกระทำบางอย่างแม้จะเป็นการกระทำที่ดีและด้วยเจตนาดี แต่ถ้าผิดกาลเทศะ การกระทำนั้นก็อาจไร้ผลและบางครั้งอาจก่อให้เกิดโทษหรือผลที่ไม่พึงปรารถนาก็ได้ เช่น พูดพรรณนาโทษของการดื่มเหล้าในขณะที่เขากำลังตั้งวงดื่มเหล้ากันอย่างสนุกสนาน หรือพูดพรรณนาโทษของการเล่นการพนันในขณะที่คนเขากำลังล้อมวงเล่นโปได้เสียกันอย่างหน้าดำคร่ำเครียด

การทำความดีที่ผิดกาลเช่นนี้แทนที่จะเป็นผลดี ก็อาจได้รับโทษถูกทำร้ายจนบาดเจ็บหรือถึงตายก็ได้ 4) ปโยคสมบัติ ได้แก่ ความสมบูรณ์แห่งการประกอบหรือการกระทำ เช่นเมื่อบำเพ็ญตนเป็นคนดีก็พยายามเป็นคนดีไปให้ตลอด ไม่ท้อถอย ไม่หวั่นไหวเอนเอียงไปกับสิ่งยั่วยุให้หันเหไปในทางเสื่อมหรือทางที่ทำให้ความดีที่มีอยู่ลดน้อยถอยลง หรือเมื่อกระทำสิ่งที่ดีและมีประโยชน์อย่างใดก็ทำให้ดีจนถึงที่สุด ไม่ใช่ทำเพียงครึ่งๆ กลางๆ เช่น การศึกษาเมื่อหลักสูตรกำหนดเรียน 2 ปี 3 ปี หรือ 4 ปี ก็บากบั่นเรียนจนจบหลักสูตร การเรียนเพียงครึ่งๆ กลางๆ เช่นหลักสูตรกำหนดไว้ 4 ปี แต่เรียนเพียง 2 ปีก็เลิกเรียน การทำเช่นนี้ไม่เพียงจะทำให้เสียเวลาเปล่า ความรู้ที่ได้รับก็ขาดตกบกพร่องใช้ทำประโยชน์อะไรเกือบไม่ได้ แต่ถ้าได้ศึกษาจนสอบไล่ได้ครบถ้วนตามหลักสูตรก็เท่ากับได้ทำความดีจนครบถ้วนสมบูรณ์ และย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีปโยคสมบัติ เมื่อมีที่ใดรับสมัครคนเข้าทำงานตามวุฒิที่ได้เรียนมาก็สามารถสมัครเข้าทำงานได้ สามารถใช้วุฒิที่ตนมีเป็นพื้นฐานประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ คุณลักษณะที่ดี คือปโยคสมบัตินี้ เมื่อมีอยู่ย่อมเอื้ออำนวยต่อการให้ผลดีของกรรมดี และขัดขวางการให้ผลของกรรมชั่วบางอย่าง ดังหลักพุทธปรัชญาที่ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบาปบางอย่างอันปโยคสมบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/458.) สมบัติทั้ง 4 ประการดังที่กล่าวมานี้ เป็นข้อดี คุณลักษณะที่ดี ความสมบูรณ์หรือความพรั่งพร้อมแห่งคุณลักษณะที่ดี ส่วนกรรมวิบัติ มี 4 ประการเช่นกัน มีความหมายตรงข้ามกับสมบัติ หมายถึง ข้อเสีย ลักษณะที่ไม่ดี ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบ การขาดคุณลักษณะที่ดี เมื่อเกี่ยวกับการให้ผลของกรรมวิบัติย่อมเปิดช่องทางให้กรรมชั่วเข้าให้ผล และขัดขวางการให้ผลของกรรมดี มี 4 อย่าง คือ 1) คติวิบัติ ได้แก่ ความบกพร่องแห่งคติ โดยทั่วไปท่านหมายถึงการเกิดในภพภูมิหรือภาวะที่ไม่ดี อันเป็นช่องทางหรือโอกาสให้กรรมชั่วเข้าให้ผล และปิดกั้นการได้ผลของกรรมดี ดังหลักพุทธปรัชญาในวิภังคปกรณ์ที่ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบุญบางอย่าง อันคติวิบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/459.) เช่นการเกิดในนรกหรือกำเนิดเดียรัจฉาน กำเนิดเช่นนี้กรรมชั่วที่เคยทำไว้ย่อมได้ช่องที่จะเข้าให้ผลได้เต็มที่ ส่วนกรรมดีบางอย่างที่เคยทำไว้อาจไม่มีโอกาสเข้าให้ผลเลย หรือถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในสมัยบ้านเมืองมียุคเข็ญคนในชาติแตกสามัคคีกัน ทำสงครามประหัตประหารกัน ในภาวะเช่นนี้แม้คนดีก็ต้องพลอยเดือดร้อนระส่ำระสายไปด้วย หรือเกิดในดินแดนที่ไร้ความเจริญในหมู่คนป่าคนดง แม้จะมีสติปัญญาดีเพียงไรก็ไม่มีทางที่จะได้เป็นนักปราชญ์คนสำคัญของโลกได้ คติวิบัตินอกจากจะมีความหมายดังกล่าวแล้ว ในช่วงสั้นหมายถึงวิธีการที่ไม่เหมาะสมในการกระทำความดี กระทำความดีหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ทำให้การกระทำความดีนั้นไร้ผลหรือไม่มีผลตามที่มุ่งหวัง มิหนำซ้ำอาจก่อให้เกิดโทษ เข้าลักษณะทำดีได้ชั่ว เช่น การลงทุนผลิตสินค้าบางอย่างโดยมิได้สำรวจดูตลาดให้ดีเสียก่อน ถ้าสินค้าที่ผลิตขึ้นนั้นหาตลาดยากหรือสินค้าประเภทเดียวกันมีปริมาณล้นตลาดอยู่แล้ว ในกรณีเช่นนี้อาจถึงกับขาดทุนจนหมดเนื้อหมดตัวได้ หรืออย่างการเลือกเรียนวิชาการบางสาขาที่ผู้สำเร็จวิชาการสาขานั้นก็ว่างงานเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว เมื่อเรียนสำเร็จออกมาโอกาสที่จะหางานทำได้ก็เกือบจะไม่มี ทำให้เงิน แรงงาน และเวลาที่ทุ่มเทลงไปในการเรียนไม่ก่อให้เกิดผลตามที่มุ่งหวังไว้ 2) อุปธิวิบัติ ได้แก่ ความบกพร่องทางด้านร่างกาย เช่น เกิดมามีร่างกายบกพร่อง พิกลพิการ

ง่อยเปลี้ยเสียขา หรือมีความบกพร่องทางสมอง อันเป็นเหตุให้เป็นคนปัญญาอ่อน ในสภาพของร่างกายเช่นนี้ แม้จะเกิดมาอยู่ในเกณฑ์ที่จะได้เป็นรัชทายาทก็ยากที่จะได้รับการสถาปนาขึ้นสู่ตำแหน่งเช่นนั้น หรือแม้จะมีสติปัญญาดีและมีความสามารถมากเพียงไร ก็ยากที่จะได้รับการยกย่องขึ้นเป็นประธานาธิบดีหรือเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะความไม่สมประกอบของร่างกายอันเป็นอุปธิวิบัติปิดกั้นช่องทางที่กรรมดีบางอย่าง จะอำนวยผลให้ก้าวขึ้นสู่ฐานะที่เป็นใหญ่ยิ่งกว่าผู้อื่นในแผ่นดิน เป็นไปตามหลักพุทธปรัชญาที่ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบุญบางอย่าง อันอุปธิวิบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/459.) 3) กาลวิบัติ ได้แก่ ความบกพร่องแห่งกาลหรือความเสียหายเกี่ยวกับเวลา อันเป็นเหตุให้กรรมดีไม่ได้ช่องที่จะให้ผล แต่กรรมชั่วกลับได้โอกาสในการให้ผล เช่นเกิดมาในสมัยที่บ้านเมืองไร้สันติสุข ฝ่ายธรรมะเสื่อม แต่ฝ่ายอธรรมกำลังเจริญ บุคคลในสังคมแตกความสามัคคีแบ่งแยกเป็นพรรคเป็นพวก ทำการสู้รบประหัตประหารกันจนเกิดยุคเข็ญไปทุกหย่อมหญ้า ในภาวะเช่นนี้ แม้จะเป็นคนดีก็ย่อมประสบกับความทุกข์ความเดือดร้อนเช่นเดียวกับคนอื่นๆ นอกจากนั้นคนดีที่ยึดธรรมะก็อาจจะถูกข่มเหงดูหมิ่นดูแคลน แต่คนชั่วที่ถืออำนาจเป็นธรรมกลับได้รับความยกย่องและเจริญรุ่งเรือง ภาวะดังกล่าวนี้ จัดเป็นกาลวิบัติ เป็นยุคสมัยที่ทำความดีไม่ขึ้น หรือทำดีมักจะไม่ได้รับผลดี ความหมายอีกอย่างหนึ่งของกาลวิบัติ ได้แก่ ทำความดีหรือทำความเพียรในทางที่ดีผิดกาละ อันเป็นเหตุให้ได้ผลดีน้อยหรือไม่ได้เลย เช่น ปลูกข้าวในเวลามิใช่ฤดูกาลที่ทั้งฝนไม่ตกและห่างไกลน้ำ ลงทุนปลูกพืชผลบาง อย่างเป็นจำนวนมากในเวลาที่พืชผลชนิดนั้นราคาตกต่ำ สอนศีลธรรมให้คน บริจาคทานในขณะที่เกิดทุพภิกขภัยจนคนทั่วไปไม่มีกินไม่มีใช้ สอนให้คนเห็นโทษของการพนันในขณะที่เขากำลังคร่ำเคร่งอยู่กับการเล่นการพนัน สอนให้คนเห็นโทษของสุราในขณะที่เขากำลังตั้งวงดื่มสุรากันอย่างสนุกสนาน ฯลฯ ดังกล่าวมานี้เป็นตัวอย่างของการทำความดีหรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ผิดกาละที่เรียกว่ากาลวิบัติ ย่อมจะให้ผลน้อยหรือไม่ได้ผลเลย ดังหลักพุทธปรัชญาที่ว่า “กัมมสมาทานอันเป็นบุญบางอย่าง อันกาลวิบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ได้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/459.) 4) ปโยควิบัติ ได้แก่ ความวิบัติหรือความบกพร่องในการกระทำ เช่น การกระทำความดีหรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำเพียงครึ่งๆ กลางๆ อันเป็นเหตุให้การกระทำนั้นมีผลน้อยหรือไร้ผลโดยสิ้นเชิง อย่างการเรียนวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ครบถ้วนตามหลักสูตร เรียนไปเพียงครึ่งเดียวก็เลิกล้มเสียกลางคัน ทำให้เสียทั้งเงินทั้งเวลาโดยไม่ได้รับผลที่มุ่งหวัง หรืออย่างเอาไม้มาเลื่อยมาตัดเพื่อจะทำเป็นเก้าอี้ แต่ทำไปได้ครึ่งเดียวก็เลิก ทำให้เสียทั้งไม้ ทั้งแรงงาน ทั้งเวลาโดยไม่ได้เก้าอี้มาใช้สอย การกระทำในลักษณะดังกล่าวจัดเป็นปโยควิบัติ ในแง่ของกรรมปโยควิบัติย่อมขัดขวางการให้ผลของกรรมดี แต่เปิดช่องแก่การให้ผลของกรรมชั่ว ดังหลักพุทธปรัชญาว่า กัมมสมาทานอันเป็นบุญบางอย่าง อันปโยควิบัติขัดขวางไว้ จึงไม่ให้ผลก็มี” (อภิ.วิ. 35/840/459.) ทั้งสมบัติ และวิบัติ ดังกล่าวมานี้ จัดเป็นอิทธิพลภายนอกที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อการให้ผลของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว การพูดว่า “กรรมดีย่อมให้ผลดีเสมอไป และกรรมชั่วย่อมให้ผลชั่วเสมอไป” นี้ เราพูดได้เฉพาะที่เกี่ยวกับการให้ผลชั้นในของกรรมเท่านั้น แต่ถ้าเป็นผลชั้นนอกของกรรมเราไม่อาจพูดเช่นนี้ได้ในทุกกรณี เพราะการพิจารณาเกี่ยวกับการให้ผลที่เป็นชั้นนอกของกรรมจำเป็นจะต้องนำเอาอิทธิพลอื่นๆ ที่พุทธปรัชญาเรียกว่า สมบัติ และวิบัติ เข้ามา

ประกอบการพิจารณาด้วย และด้วยอิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่า สมบัติ และ วิบัติ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้เป็นไปได้ว่าบางครั้งทำดีแล้ว ไม่ได้ดี และบางครั้งทำชั่วแล้วไม่ได้ชั่ว หรือทำดีกลับได้ชั่ว และทำชั่วกลับได้ดีไปก็ได้ เมื่อนำเอาสมบัติและวิบัติเข้ามาประกอบการพิจารณา จะเห็นได้ว่า กรรมและการให้ผลของกรรมมีลักษณะสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง ยากที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปจะสามารถเข้าใจได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวไว้ตอนที่อธิบายเกี่ยวกับกรรม 12 ว่า

> ความแตกต่างแห่งกรรมและความแตกต่างแห่งวิบากแห่งกรรม 12 อย่าง ย่อมปรากฏโดยสภาพอย่างถ่องแท้แก่กรรม วิบากญาณของพระพุทธทั้งหลายเท่านั้น ไม่สาธารณ์กับพระสาวกทั้งหลาย ทั้งความแตกต่างแห่งกรรมและความแตกต่างแห่งวิบาก วิปัสสกภิกษุ (ผู้เห็นแจ้งด้วยการบำเพ็ญวิปัสสนา) จะพึงรู้ได้ โดยเอกเทศ เพราะเหตุนั้น ความแปลกกันแห่งกรรมนี้ ก็นับว่าเป็นอันได้ประกาศแล้วด้วยการแสดงกรรมแต่เพียงเป็นมุข ด้วยประการฉะนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521, 33.)

จากพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า มีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่สามารถรู้แจ้งเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างถูกต้องครบถ้วนทุกกระบวน ส่วนผู้ที่เป็นพุทธสาวกนั้น สามารถจะทราบได้เพียงบางส่วน ไม่สามารถกำหนดรู้เรื่องกรรมและผลของกรรมในทุกแง่ทุกมุมได้ พระพุทธโฆษาจารย์เองท่านก็แสดงเรื่องกรรมไว้เพียงหัวข้อและคำอธิบายโดยย่อ เพราะฉะนั้น การกำหนดรู้เรื่องกรรมและผลของกรรมได้อย่างครบถ้วน สมบูรณ์ทุกแง่ทุกมุมจึงเป็นพุทธวิสัย มิใช่วิสัยของสาวกที่จะรู้ได้อย่างสมบูรณ์ทุกแง่ทุกมุมได้ ถึงแม้จะรู้ได้ไม่หมดทุกประเด็นเพราะเป็นเรื่องละเอียดยากที่จะเข้าใจได้ รู้เพียงว่า เมื่อบุคคลกระทำใดไว้ ไม่ว่าจะเป็นกรรมดี หรือกรรมไม่ดี ทางกาย วาจา หรือใจ ล้วนให้ผลแก่ผู้กระทำกรรมนั้น (พระมหาอนันต์ อนุตฺตโร, 2564, 7(1) 128.) ไม่ช้าก็เร็ว ย่อมได้รับผลกรรมนั้นอย่างแน่นอน

5. สรุป

หลักคำสอนเรื่องกรรม เป็นเรื่องที่วิจิตรพิสดารและละเอียดลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ยากที่จะทำความเข้าใจให้ชัดแจ้งครบถ้วนได้ หลักความรู้เรื่องกรรมเป็นสิ่งที่จะทำให้รู้จักตัวเองและผู้อื่นด้วยหลักของเหตุและผลได้ตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท เท่าที่ได้พยายามวิเคราะห์และอธิบายไว้ได้เพียงบางส่วน ซึ่งไม่สามารถกำหนดรู้เรื่องกรรมและผลของกรรมในทุกแง่ทุกมุมได้ กรรมและการให้ผลของกรรมมีลักษณะสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง ยากที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปจะสามารถเข้าใจได้อย่างถูกต้องครบถ้วน มีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่สามารถรู้แจ้งเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างถูกต้องสมบูรณ์ทุกแง่ทุกมุมได้ เป็นพุทธวิสัยของพระองค์ ถึงแม้เราเป็นสาวกของพระองค์ ไม่มีวิสัยที่จะรู้ได้ทั้งหมดทุกแง่ทุกมุมได้ รู้ได้เพียงเบื้องต้นว่า กรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลทั้งดีและไม่ดี ที่เกิดจากการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เจตนาในการกระทำนั่นเองจัดเป็นกรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว ย่อมกระทำกรรมทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ (องฺ.ฉกฺก.

22/334/463.) โดยผลจากการกระทำจะดีหรือไม่ดีนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจ การกระทำใดเกิดขึ้นหรือกระทำลงไปโดยปราศจากเจตนา ไม่จัดเป็นกรรม บุคคลจะเป็นอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคลนั้นๆ มิใช่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้าองค์ใด อำนาจของกรรมเท่านั้นที่มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ต่อชีวิตสัตว์โลกอย่างแท้จริง เราทั้งหลายนั้นมีกรรมเป็นของตนเอง คือ ตัวเราเองทุกๆ คน เป็นเจ้าของกรรมที่เราทำ และเป็นเจ้าของผลกรรมนั้นๆ ด้วย เมื่อตัวเราเองทำดีก็มีกรรมดีติดตัว และต้องได้รับผลดี เมื่อตัวเราเองทำไม่ดีก็มีกรรมชั่วติดตัว ต้องได้รับผลชั่วไม่ดี ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” จะปัดกรรมที่ตัวเราเองทำให้พ้นตัวออกไป และจะปัดผลของกรรมให้พ้นตัวออกไปหาทำได้ไม่ ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อกรรมของตนเอง หลักกรรมของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทุกๆคน หมั่นนึกคิดอยู่เสมอๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตนเอง เป็นกรรมทายาทคือเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและดีต่างๆกัน ขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคลนั้นๆ

6. เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระมหาอนันต์ อนุตฺตโร (อันวิเศษ), พระสุชาติ อาภสฺสโร (ผึ่งผาย). (2564). “กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน).

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2521). วิสุทธิมรรคแปล. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วศิน อินทสระ. (2547). หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.